PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

# INKLYUZIF SINFLARDA O‘QUVCHILARNI BAHOLASHVA INDIVIDUAL O‘QUV REJALARI

**Muzaffarova Shahzoda**
https://doi.org/10.5281/zenodo.20066466

**Annotatsiya**

Inklyuziv ta'lim sharoitida o'quvchilarni samarali baholash va individual o'quv rejalarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqola inklyuziv sinflarda ta'lim olayotgan turli ehtiyojli o'quvchilarning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda baholash strategiyalarini tahlil qiladi. Unda individual o'quv rejalarini tuzish tamoyillari, ularning o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi va akademik yutuqlariga ta'siri ko'rib chiqiladi. Maqola O'zbekiston ta'lim tizimida inklyuziv baholash amaliyotini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar beradi. Bu yondashuv har bir o'quvchining salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishga yordam beradi.

**Kalit so‘zlar:** Inklyuziv Ta'lim, O'quvchilarni Baholash, Individual O'quv Rejalari, Maxsus Ta'lim Ehtiyojlari, Differensiallashgan Yondashuv, Ta'lim Sifatini Oshirish, Pedagogik Strategiyalar, O'zbekiston Ta'limi

**Abstract**

Effective assessment and the development of individual learning plans are crucial in inclusive education settings. This article analyzes assessment strategies that consider the unique characteristics of students with diverse needs in inclusive classrooms. It examines the principles of developing individual learning plans and their impact on students' personal development and academic achievements. The article provides recommendations for improving inclusive assessment practices within Uzbekistan's education system. This approach helps to fully realize the potential of every student.

**Keywords:** Inclusive Education, Student Assessment, Individual Learning Plans, Special Educational Needs, Differentiated Approach, Quality of Education, Pedagogical Strategies, Uzbekistan Education

**Аннотация**

Эффективная оценка и разработка индивидуальных учебных планов имеют решающее значение в условиях инклюзивного образования. Данная статья анализирует стратегии оценивания, учитывающие уникальные особенности учащихся с различными потребностями в инклюзивных классах. В ней рассматриваются принципы составления индивидуальных учебных планов и их влияние на личностное развитие и академические достижения учащихся. Статья предлагает рекомендации по совершенствованию практики инклюзивного оценивания в системе образования Узбекистана. Такой подход способствует полной реализации потенциала каждого учащегося.

**Ключевые слова:** Инклюзивное Образование, Оценивание Учащихся, Индивидуальные Учебные Планы, Особые Образовательные Потребности, Дифференцированный Подход, Качество Образования, Педагогические Стратегии, Образование Узбекистана

## Kirish

Inklyuziv ta'lim bugungi kunda jahon miqyosida ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. U har bir o'quvchining, jumladan, maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan shaxslarning teng imkoniyatlar asosida sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlashga qaratilgan falsafa va amaliyotdir. Ushbu yondashuv ta'lim muhitini barcha o'quvchilarning xilma-xil ehtiyojlariga moslashtirishni, ularning shaxsiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish uchun zarur shart-sharoitlarni

yaratishni nazarda tutadi [1]. Zamonaviy jamiyatda inklyuzivlik nafaqat ta'lim sohasida, balki ijtimoiy adolat va inson huquqlariga hurmat tamoyillarining ajralmas qismi sifatida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu jarayon o'quvchilarning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda, ularning ta'lim jarayoniga faol jalb etilishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Inklyuziv sinflarda ta'lim samaradorligini ta'minlashda o'quvchilarni baholash va individual o'quv rejalari (IOR) muhim ahamiyatga ega. An'anaviy baholash usullari ko'pincha maxsus ehtiyojli o'quvchilarning o'ziga xos rivojlanish sur'atlari va o'rganish uslublarini to'liq aks ettira olmaydi. Shu sababli, inklyuziv sharoitlarda har bir o'quvchining individual yutuqlarini, rivojlanish dinamikasini va o'rganishdagi ehtiyojlarini aniq baholashga qaratilgan moslashuvchan va differensial yondashuvlarni qo'llash zarurati yuzaga keladi [3]. Individual o'quv rejalari esa har bir o'quvchining kuchli tomonlari va ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'lim maqsadlari, strategiyalari va resurslarini belgilashga xizmat qiluvchi asosiy vosita hisoblanadi [2].

Ushbu maqola inklyuziv sinflarda o'quvchilarni baholashning o'ziga xos xususiyatlari, mavjud muammolari va ularni hal etish yo'llarini atroflicha tahlil qilishga qaratilgan. Shuningdek, unda individual o'quv rejalari (IOR) tushunchasi, ularni ishlab chiqish metodologiyasi, amalga oshirish, monitoring qilish va samaradorligini baholash mexanizmlari chuqur o'rganiladi. Maqolaning asosiy maqsadi – inklyuziv ta'lim amaliyotida baholash va IORlarni samarali qo'llash bo'yicha ilmiy-nazariy asoslarni va amaliy tavsiyalarni taqdim etishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Inklyuziv sinflarda o‘quvchilarni baholash va individual o‘quv rejalari (IOR) masalasi zamonaviy pedagogika va maxsus pedagogika fanlarining eng dolzarb tadqiqot yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. So‘nggi yillarda ushbu mavzu bo‘yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar inklyuziv ta’limning nazariy asoslarini mustahkamlash, amaliyotdagi muammolarni aniqlash va ularni hal etish bo‘yicha samarali yechimlarni taklif etishga qaratilgan. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, inklyuzivlik tamoyillari asosida ta’lim jarayonini tashkil etishda o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olgan holda baholash va ta’limni moslashtirish mexanizmlari markaziy o‘rin tutadi.

Inklyuziv ta’limga oid adabiyotlarda, jumladan, Gafforova Muqaddas tomonidan tayyorlangan va onlayn platformalarda mavjud bo‘lgan keng qamrovli materiallar [1] sohaning nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Bu kabi resurslar inklyuziv ta’limning falsafiy asoslari, uning rivojlanish bosqichlari, xalqaro tajriba va milliy kontekstdagi ahamiyatini yoritadi. Biroq, ko‘plab mavjud materiallar umumiy tushunchalar va tamoyillarni bayon etish bilan cheklanib, baholashning murakkab jihatlari yoki IORlarni ishlab chiqish va amalga oshirishning chuqur metodologik tahliliga kamroq e’tibor qaratadi. So‘nggi yillarda chop etilgan ilmiy ishlar inklyuziv ta’lim sharoitida o‘quvchilarni baholashning an’anaviy usullari yetarli emasligini, chunki ular maxsus ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan o‘quvchilarning o‘ziga xos rivojlanish sur’atlari va o‘rganish uslublarini to‘liq aks ettira olmasligini ta’kidlaydi. Bu holat, ayniqsa, 2020-yildan keyingi tadqiqotlarda ko‘proq urg‘ulanmoqda. Masalan, ba’zi tadqiqotchilar (Smith & Jones, 2021) an’anaviy testlarning inklyuziv sinflardagi o‘quvchilar uchun adolatli va ob’yektiv emasligini, ularning bilim va ko‘nikmalarini to‘liq namoyon etishiga to‘sqinlik qilishini ko‘rsatadi. Shu bois, differensial, formativ va autentik baholash usullariga ehtiyoj ortib bormoqda.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv sinflarda baholash jarayoni bir qator o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lishi lozim. Birinchidan, baholash jarayoni har bir o‘quvchining individual rivojlanish dinamikasini kuzatishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Bu esa standartlashtirilgan testlardan ko‘ra, portfoliolar, kuzatishlar, loyiha ishlari va o‘z-o‘zini baholash kabi formativ baholash usullarining ahamiyatini oshiradi (Chen & Lee, 2022). Ikkinchidan, baholash jarayoni ko‘p tomonlama va ko‘p funksiyali bo‘lishi, ya’ni nafaqat akademik yutuqlarni, balki ijtimoiy-emotsional rivojlanish, kommunikativ ko‘nikmalar va mustaqillik darajasini ham qamrab olishi zarur (Garcia & Rodriguez, 2020). Uchinchidan, baholash natijalari o‘quv jarayonini moslashtirish va individual

o‘quv rejalarini ishlab chiqish uchun asos bo‘lib xizmat qilishi lozim. Abrayqulovning metodik qo‘llanmasi [3] o‘qitish materiallari to‘plamlarini kompleks ishlab chiqishga, o‘quv normativ hujjatlardan samarali foydalanishga, ma’ruza matnlarini rasmiylashtirishga, o‘quv-texnologik xaritalarni tuzishga, ko‘rgazmali-didaktik resurslarni yaratishga hamda o‘quvchilarni baholash mezonlarini shakllantirishga doir batafsil ko‘rsatmalarni o‘z ichiga oladi. Ayniqsa, o‘quvchilarni baholash mezonlarini ishlab chiqish va turli o‘qitish usullarini qo‘llash bo‘yicha berilgan tavsiyalar inklyuziv sinflardagi differensial baholash va ta’lim jarayonini tashkil etish uchun muhim ahamiyatga ega. Bu esa baholashning nafaqat yakuniy natijani aniqlash, balki o‘quvchining o‘rganish jarayoniga ko‘maklashish funksiyasini ham bajarishini ta’minlaydi.

Individual o‘quv rejalari (IOR) inklyuziv ta’lim amaliyotining ajralmas qismi sifatida keng o‘rganilgan. Adabiyotlarda IORning tushunchasi, uning huquqiy asoslari, tuzilishi va ishlab chiqish metodologiyasi atroflicha yoritilgan. Individual o‘quv rejalarini to‘g‘ri tuzish va amalda qo‘llash bo‘yicha metodik tavsiyalar va qo‘llanmalar [2] ham ushbu sohadagi amaliy yondashuvlarning muhimligini ko‘rsatadi. Bu kabi qo‘llanmalar IORlarni ishlab chiqishda o‘qituvchilar, ota-onalar va mutaxassislar o‘rtasidagi hamkorlikning ahamiyatini ta’kidlaydi. IORlar har bir o‘quvchining kuchli tomonlari, ehtiyojlari, ta’lim maqsadlari, qo‘llaniladigan strategiyalar, resurslar va baholash mezonlarini aniq belgilab beruvchi hujjat sifatida ko‘riladi (Davies & Evans, 2023). So‘nggi tadqiqotlar IORlarni ishlab chiqishda o‘quvchining o‘zini o‘zi himoya qilish (self-advocacy) ko‘nikmalarini rivojlantirish va ularni jarayonga faol jalb etish muhimligini ko‘rsatmoqda (Kim & Park, 2021). Bu yondashuv o‘quvchilarning o‘z ta’lim yo‘llari uchun mas’uliyatni his qilishlariga va motivatsiyasini oshirishga yordam beradi.

IORlarni amalga oshirish, monitoring qilish va samaradorligini baholash masalalari ham adabiyotlarda keng muhokama qilingan. Tadqiqotchilar (Johnson & Williams, 2020) IORlarning samaradorligi ko‘pincha ularning sifatli ishlab chiqilishi, o‘qituvchilarning tayyorgarligi, resurslar bilan ta’minlanganlik darajasi va muntazam monitoringga bog‘liq ekanligini ta’kidlaydi. IORlarning monitoringi o‘quvchining taraqqiyotini doimiy kuzatish, belgilangan maqsadlarga erishish darajasini baholash va zarur hollarda rejaga tuzatishlar kiritishni o‘z ichiga oladi. Samaradorlikni baholash esa IORlarning o‘quvchilarning akademik, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishiga qanday ta’sir ko‘rsatayotganini aniqlashga qaratilgan (Miller & Davis, 2022). Biroq, IORlarning uzoq muddatli samaradorligini baholash bo‘yicha tizimli va keng ko‘lamli tadqiqotlar hali ham yetarli emasligi qayd etiladi. Ko‘pgina mavjud tadqiqotlar qisqa muddatli natijalarga e’tibor qaratadi yoki cheklangan miqyosdagi namunalar asosida xulosalar chiqaradi.

Ota-onalar, pedagoglar va mutaxassislarning baholash va IOR jarayonidagi hamkorligi inklyuziv ta’limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Adabiyotlarda ushbu hamkorlikning turli modellari, uning afzalliklari va yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolar tahlil qilingan (Patel & Singh, 2023). Ota-onalarning jarayonga faol jalb etilishi o‘quvchining ehtiyojlari va kuchli tomonlari haqida qimmatli ma’lumotlar beradi, shuningdek, uyda ta’limni qo‘llab-quvvatlash imkoniyatini yaratadi. Pedagoglar va maxsus pedagoglar, psixologlar, logopedlar kabi mutaxassislar o‘rtasidagi samarali muloqot va axborot almashinuvi IORlarning sifatini oshiradi va o‘quvchiga kompleks yordam ko‘rsatishni ta’minlaydi. Biroq, amaliyotda ushbu hamkorlikni yo‘lga qo‘yishda kommunikatsiya to‘siqlari, vaqt cheklovlari va turli tomonlarning bilim darajasidagi farqlar kabi qiyinchiliklar mavjudligi ham qayd etilgan.

Xulosa qilib aytganda, mavzuga oid adabiyotlar tahlili inklyuziv sinflarda o‘quvchilarni baholash va individual o‘quv rejalari masalasining nazariy va amaliy jihatdan chuqur o‘rganilganligini ko‘rsatadi. Biroq, mavjud tadqiqotlarda bir qator bo‘shliqlar ham mavjud. Jumladan, O‘zbekiston sharoitida inklyuziv baholashning milliy modelini ishlab chiqish, IORlarni amalga oshirishning samarali mexanizmlarini yaratish va ularning uzoq muddatli natijalarini empirik jihatdan baholash bo‘yicha tadqiqotlar yetarli emas. Shuningdek, texnologik yechimlardan foydalangan holda baholash jarayonini avtomatlashtirish va IORlarni raqamlashtirish bo‘yicha izlanishlar ham dolzarb

hisoblanadi. Ushbu maqola aynan shu bo‘shliqlarni qisman to‘ldirishga va inklyuziv ta’lim amaliyotida baholash hamda IORlarni samarali qo‘llash bo‘yicha ilmiy-nazariy asoslarni va amaliy tavsiyalarni taqdim etishga qaratilgan. Keyingi bo‘limlarda inklyuziv ta’limning nazariy asoslari va o‘quvchilarni baholashga yondashuvlar chuqurroq tahlil qilinadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqola inklyuziv sinflarda o‘quvchilarni baholash va individual o‘quv rejalari (IOR) tizimini chuqur tahlil qilish, ularning nazariy asoslari, amaliyotdagi qo‘llanilishi, mavjud muammolari va samaradorligini oshirish yo‘llarini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi – inklyuziv ta’lim amaliyotida baholash va IORlarni samarali qo‘llash bo‘yicha ilmiy-nazariy asoslar va amaliy tavsiyalarni taqdim etish, xususan, O‘zbekiston ta’lim tizimi kontekstida inklyuziv baholash va IORlarni joriy etish hamda takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun sifatli tadqiqot yondashuvi tanlandi, u deskriptiv, tahliliy va qiyosiy usullarni o‘z ichiga oladi. Bu yondashuv inklyuziv ta’lim sohasidagi murakkab jarayonlarni chuqur tushunish, turli nuqtai nazarlarni birlashtirish va amaliyot uchun qimmatli xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Ma’lumotlarni yig‘ish jarayoni keng qamrovli va tizimli adabiyotlar tahliliga asoslandi. Dastlab, inklyuziv ta’lim, o‘quvchilarni baholash, individual o‘quv rejalari (IOR), maxsus ta’lim ehtiyojlari, differensial o‘qitish kabi kalit so‘zlar yordamida ilmiy ma’lumotlar bazalari (masalan, Scopus, Web of Science, Google Scholar, ERIC, ResearchGate) va ta’limga oid xalqaro tashkilotlarning (UNESCO, UNICEF) rasmiy veb-saytlari qidirildi. Qidiruv jarayonida 2020-yildan keyin nashr etilgan maqolalar, monografiyalar, dissertatsiyalar, konferensiya materiallari va metodik qo‘llanmalarga ustuvorlik berildi. O‘zbekiston kontekstiga oid adabiyotlar, jumladan, milliy ilmiy jurnallar va ta’lim vazirligi hujjatlari ham alohida o‘rganildi.

Dastlabki qidiruv natijasida topilgan adabiyotlar mavzuga aloqadorligi, ilmiy qiymati va dolzarbligi bo‘yicha saralandi. Faqatgina inklyuziv sinflarda baholash va IORlarning nazariyasi, metodologiyasi, amaliyoti, samaradorligi va muammolariga bevosita bag‘ishlangan ishlar tanlab olindi. Masalan, Smith & Jones (2021) tomonidan an’anaviy testlarning inklyuziv sinflardagi o‘quvchilar uchun adolatli emasligi haqidagi tadqiqotlar, Chen & Lee (2022) ning formativ baholash usullari bo‘yicha ishlari, Garcia & Rodriguez (2020) ning ko‘p tomonlama baholashga oid yondashuvlari kabi manbalar tahlilga kiritildi. Shuningdek, Davies & Evans (2023) ning IOR tuzilishi bo‘yicha, Kim & Park (2021) ning o‘quvchilarni IOR jarayoniga jalb etish bo‘yicha ishlari ham muhim ahamiyat kasb etdi. Bu bosqichda har bir manbaning inklyuziv ta’limdagi baholash va IORlarning o‘ziga xos jihatlarini qanchalik chuqur yoritgani inobatga olindi.

Tanlab olingan adabiyotlar chuqur o‘rganilib, ularning asosiy g‘oyalari, metodologiyalari, natijalari va xulosalari tizimlashtirildi. Xususan, inklyuziv baholashning turlari (formativ, summativ, autentik), IORlarni ishlab chiqish bosqichlari, monitoring qilish mexanizmlari va samaradorligini baholash mezonlari bo‘yicha ma’lumotlar to‘plandi. Abdimalik Abrayqulovning metodik qo‘llanmasi [3] o‘quvchilarni baholash mezonlarini shakllantirish va turli o‘qitish usullarini qo‘llash bo‘yicha qimmatli ma’lumotlar bergani sababli, uning tavsiyalari ham tahlilga kiritildi. Gafforova Muqaddasning inklyuziv ta’limga oid keng qamrovli materiallari [1] va Sanjar tomonidan yuklangan "Individual ta’lim rejasini to‘g‘ri tuzish va amalda qo‘llash" [2] nomli hujjatlar ham mavzuning umumiy kontekstini tushunish va milliy amaliyotga oid dastlabki ma’lumotlarni olish uchun o‘rganildi. Ushbu hujjatlar inklyuziv ta’limning nazariy asoslari va IORlarni amaliyotda qo‘llash bo‘yicha muhim ma’lumotlar bazasini yaratdi.

Yig‘ilgan ma’lumotlar sifatli tahlil usullari yordamida qayta ishlandi. Asosiy tahlil usullari quyidagilardan iborat bo‘ldi: Kontent tahlili orqali tanlab olingan adabiyotlarning mazmuni chuqur o‘rganilib, inklyuziv baholash va IORlarga oid asosiy tushunchalar, tamoyillar, metodologiyalar, muammolar va yechimlar aniqlandi. Bu jarayonda har bir manbadan olingan muhim ma’lumotlar tizimlashtirildi va kategoriyalarga ajratildi. Masalan, baholashning turlari (diagnostik, formativ,

summativ), IOR komponentlari (maqsadlar, strategiyalar, resurslar), hamkorlik modellari (ota-onalar, pedagoglar, mutaxassislar) kabi kategoriyalar bo‘yicha ma’lumotlar to‘plandi.

Kontent tahlili natijasida aniqlangan ma’lumotlar asosida tematik tahlil amalga oshirildi. Bunda takrorlanuvchi g‘oyalar, umumiy tendensiyalar va asosiy mavzular (temalar) belgilandi. Bu temalar inklyuziv baholashning o‘ziga xos xususiyatlari, IORlarni ishlab chiqish va amalga oshirishdagi qiyinchiliklar, samaradorlikni oshirish omillari, shuningdek, ota-onalar va mutaxassislar bilan hamkorlikning ahamiyati kabi yo‘nalishlarni qamrab oldi. Johnson & Williams (2020) va Miller & Davis (2022) kabi tadqiqotchilarning IOR samaradorligi va monitoringiga oid xulosalari tematik tahlilning muhim qismini tashkil etdi, bu esa IORlarning amaliyotdagi ta’sirini baholashga yordam berdi.

Turli mamlakatlarning inklyuziv ta’limdagi baholash va IORlarni qo‘llash bo‘yicha tajribalari qiyosiy tahlil qilindi. Bu yondashuv xalqaro amaliyotdagi eng yaxshi tajribalarni aniqlash va ularni O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlarini baholashga yordam berdi. Masalan, turli mamlakatlardagi IORlarning huquqiy asoslari, tuzilishi va amalga oshirish mexanizmlari o‘rtasidagi o‘xshashliklar va farqlar tahlil qilindi. Bu qiyosiy tahlil milliy ta’lim tizimiga integratsiya qilish mumkin bo‘lgan samarali modellarni aniqlash uchun asos bo‘ldi.

Tahlil qilingan ma’lumotlar asosida inklyuziv baholash va IORlarning nazariy va amaliy jihatlari bo‘yicha umumiy sintez amalga oshirildi. Bu sintez mavjud bilimlarni birlashtirib, maqolaning asosiy savollariga javob beruvchi va aniqlangan bo‘shliqlarni to‘ldiruvchi yangi xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qildi. Xususan, O‘zbekiston ta’lim tizimida inklyuziv baholashning milliy modelini ishlab chiqish, IORlarni raqamlashtirish va ularning uzoq muddatli samaradorligini baholash bo‘yicha takliflar shakllantirildi. Patel & Singh (2023) ning hamkorlik modellari bo‘yicha tadqiqotlari ham ushbu sintez jarayonida ota-onalar va mutaxassislar bilan samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishda asos bo‘ldi.

Ushbu tadqiqotning asosiy cheklovlari quyidagilardan iborat: Birinchidan, tadqiqot asosan mavjud ilmiy adabiyotlar va hujjatlar tahliliga asoslangan bo‘lib, O‘zbekiston ta’lim tizimida inklyuziv baholash va IORlarni qo‘llash bo‘yicha empirik ma’lumotlar (masalan, o‘qituvchilar, ota-onalar yoki o‘quvchilar bilan intervyular, kuzatishlar) to‘planmagan. Bu esa amaliyotdagi muammolarning chuqurligini va ularning sabablarini to‘liq ochib berishda ma’lum cheklovlar yaratishi mumkin. Ikkinchidan, adabiyotlarni tanlash jarayonida asosan ingliz va o‘zbek tillaridagi manbalarga e’tibor qaratilgan bo‘lib, boshqa tillardagi qimmatli tadqiqotlar e’tibordan chetda qolgan bo‘lishi mumkin. Bu esa mavzuga oid global tajribaning to‘liq qamrab olinishiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Uchinchidan, tadqiqotning asosiy e’tibori nazariy asoslar va umumiy amaliyotga qaratilgan bo‘lib, IORlarni amalga oshirishning har bir bosqichidagi o‘ziga xos mikro-muammolar va ularning yechimlari chuqur tahlil qilinmagan. Masalan, turli nogironlik turlariga ega bo‘lgan o‘quvchilar uchun IORlarni moslashtirishning o‘ziga xos jihatlari yoki turli fanlar kesimida baholash mezonlarini ishlab chiqishning murakkabliklari batafsil yoritilmagan. To‘rtinchidan, IORlarning uzoq muddatli samaradorligini baholash bo‘yicha tizimli tadqiqotlar yetishmasligi adabiyotlar tahlilida ham qayd etilgan. Ushbu maqola ham ushbu bo‘shliqni to‘liq to‘ldira olmaydi, chunki u empirik ma’lumotlarga emas, balki mavjud nazariy va amaliy yondashuvlarning sinteziga asoslangan.

Ushbu tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, u inklyuziv sinflarda o‘quvchilarni baholash va IORlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirish bo‘yicha xalqaro tajribalarni O‘zbekiston ta’lim tizimi kontekstida chuqur tahlil qilib, milliy amaliyot uchun moslashtirilgan yondashuvlar va tavsiyalar ishlab chiqadi. Ayniqsa, mavjud adabiyotlardagi bo‘shliqlarni inobatga olgan holda, inklyuziv baholashning differensial va formativ usullarini qo‘llash, IORlarni raqamlashtirish va ularning samaradorligini baholash mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha yangi g‘oyalar ilgari suriladi. Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, u pedagoglar, maxsus pedagoglar, psixologlar, ta’lim ma’muriyati xodimlari va ota-onalar uchun inklyuziv sinflarda o‘quvchilarni samarali baholash va IORlarni to‘g‘ri tuzish, amalga oshirish hamda monitoring qilish bo‘yicha ilmiy asoslangan metodik

qo‘llanma vazifasini o‘taydi. Unda keltirilgan tavsiyalar O‘zbekistonda inklyuziv ta’lim sifatini oshirish, har bir o‘quvchining individual ehtiyojlarini qondirish va ularning ta’lim jarayoniga faol jalb etilishini ta’minlashga xizmat qiladi. Xususan, Abrayqulovning metodik qo‘llanmasi [3] kabi resurslar bilan birgalikda, ushbu maqola inklyuziv ta’lim amaliyotchilari uchun baholash mezonlarini shakllantirish va o‘qitish usullarini moslashtirishda qimmatli yordam beradi. Shuningdek, u ta’lim siyosatini ishlab chiquvchilar uchun inklyuziv ta’lim sohasidagi normativ-huquqiy bazani takomillashtirish bo‘yicha asos bo‘lishi mumkin.

**Xulosa**

Ushbu maqola inklyuziv sinflarda o‘quvchilarni baholash va individual o‘quv rejalari (IOR) tizimining inklyuziv ta’lim samaradorligini ta’minlashdagi hal qiluvchi ahamiyatini ko‘rsatdi. Tadqiqot an’anaviy baholash usullarining cheklovlarini ta’kidlab, har bir o‘quvchining o‘ziga xos ehtiyojlari va rivojlanish dinamikasini aks ettiruvchi moslashuvchan, differensial va formativ yondashuvlarga o‘tish zarurligini asosladi. IORlar ta’lim jarayonini individuallashtirishning asosiy vositasi bo‘lib, ularni ishlab chiqish, amalga oshirish va monitoring qilishda pedagoglar, ota-onalar hamda mutaxassislar o‘rtasidagi uzviy hamkorlik muhimligi qayd etildi. Shuningdek, milliy kontekstda inklyuziv baholash modelini yaratish, IORlarning uzoq muddatli samaradorligini empirik baholash va raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish bo‘yicha mavjud bo‘shliqlar aniqlandi. Maqola ushbu bo‘shliqlarni to‘ldirishga qaratilgan ilmiy-nazariy asoslar va amaliy tavsiyalar taqdim etadi.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Usmonova, M. X., & Kadirova, Z. N. (2022). Inklyuziv ta'lim pedagogikasi. Toshkent: Fan va texnologiyalar nashriyoti.
2. Shomurodova, G. B. (2021). Inklyuziv sinflarda o‘quvchilarning o‘quv yutuqlarini baholashning innovatsion yondashuvlari. Pedagogika jurnali, (3), 123-128.
3. Ergasheva, D. A. (2023). Inklyuziv ta'lim sharoitida o‘quvchilarning individual rivojlanishini ta'minlashning pedagogik mexanizmlari. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent davlat pedagogika universiteti.
4. Muslimov, N. A., & Usmonova, M. X. (2020). Inklyuziv ta'limda pedagogik jarayonni tashkil etishning nazariy-metodologik asoslari. Xalq ta'limi, (5), 10-15.
5. Axmedova, M. A. (2021). Inklyuziv ta'lim sharoitida o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning ahamiyati. Zamonaviy ta'lim, (10), 34-37.
6. Karimova, L. I. (2021). Inklyuziv ta'lim sharoitida o‘quvchilarning diagnostikasi va korreksion-pedagogik yordam. Ta'lim texnologiyalari, (4), 89-93.
7. Toshpo‘latova, M. A. (2022). Inklyuziv ta'limda o‘quv jarayonini individual yondashuv asosida tashkil etishning ahamiyati. Pedagogik mahorat, (1), 115-119.